

Голові спеціалізованої вченої ради
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України
доктору психологічних наук, професору
Л.М. Карамушці

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
завідувача кафедри загальної та соціальної психології Навчально-наукового
інституту управління, психології та безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ, Ковальчук Зоряни Ярославівни
на дисертаційне дослідження Лагун Марії Володимирівни
на тему «Психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості
особистості», подане до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Інституту
психології імені Г.С. Костюка НАПН України на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05
«Соціальні та поведінкові науки»

**Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок з
науковими програмами, планами, темами.**

Сучасні соціальні трансформації, що охоплюють усі сфери суспільного
життя, спричиняють невизначеність і численні виклики, які ставлять під сумнів
значущість моральних норм та цінностей у регулюванні взаємин між
особистістю та суспільством. В таких умовах роль моральних чеснот і
гуманістичних цінностей набуває особливого значення, адже вони слугують
важливими внутрішніми ресурсами особистості, що не лише допомагають
долати життєві труднощі й сприяють психологічному розвитку та самореалізації,
але й стимулюють розвиток альтруїстичної поведінки особистості. Така
спрямованість виражається у здатності людини жертвувати власними інтересами
здля добробуту інших, що має позитивний вплив на психологічне благополуччя,
психічне здоров'я та рівень задоволеності життям як тих, хто отримує допомогу,
так і її надавача – альтруїста. Відтак розвиток альтруїстичної спрямованості
виявляється необхідною складовою гармонійної життєдіяльності кожної

людини, що робить визначену проблематику надзвичайно актуальною. Здобувачка слушно описує актуальність даного дослідження, акцентуючи не лише на психологічних чинниках розвитку альтруїстичної спрямованості, які є предметом дослідження, а й на соціокультурних чинниках та їх значущості.

Дисертаційна робота виконувалась у межах планової наукової теми дослідження лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні технології сприяння позитивному психічному здоров'ю особистості» (2022-2024 рр.; номер держреєстрації – 0122U000305).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення і висновки, що висуваються на обговорення, мають високий ступінь доказовості та достовірності, підтверджені логічністю, послідовністю й завершеністю проведеного наукового дослідження. Робота відзначається чітким методологічним підґрунтям, коректно визначеними об'єктом, предметом та постановкою завдань. Завдяки цьому вдалося досягти поставленої основної мети, яка полягала в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному дослідженні альтруїстичної спрямованості особистості, психологічних чинників її розвитку та розробці комплексної програми психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості.

У дисертаційній роботі здійснено наукове обґрунтування теоретико-методологічних підходів та проведено ґрунтовні емпіричні дослідження. Достовірність та повнота висновків засвідчуються застосуванням розгалуженого методологічного інструментарію, опрацюванням значного масиву статистичних даних та аналітичного матеріалу. Важливою особливістю роботи є висока методологічна впорядкованість, що проявляється у застосуванні цілісного комплексу психологічних методик. Це забезпечило глибоке та системне висвітлення питань, пов'язаних із психологічними чинниками розвитку альтруїстичної спрямованості особистості та сприяло виконанню поставлених завдань на високому науковому рівні.

Достовірність отриманих у межах дисертаційної роботи результатів підтверджується їх апробацією в межах науково-практичних конференцій та довідками про використання розроблених положень та висновків у роботі різних комерційних організацій, що реалізують волонтерські та альтруїстичні ініціативи. Таким чином, можна стверджувати, що сформульовані положення та висновки дисертаційного дослідження мають належний рівень теоретично-методичної та прикладної обґрунтованості.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому.

Дисертаційне дослідження характеризується високою структурованістю, належним стилем, послідовністю та логікою викладу: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків як до кожного розділу, так і загальних, використаних джерел, додатків. Використані наукові джерела є актуальними з огляду на сучасні тенденції розвитку гуманістичної психології та містять напрацювання як українських, так і зарубіжних науковців.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячено визначенню теоретико-методологічних основ дослідження. На основі вивчення та аналізу чинних наукових концепцій зарубіжних та вітчизняних дослідників дисертанткою визначено сутність та структуру альтруїстичної спрямованості особистості. Особливо позитивної оцінки заслуговує обґрунтування розробленої моделі альтруїстично спрямованої поведінки особистості та визначених психологічних чинників, які сприяють її розвитку. Цікавим є те, що здобувачкою було встановлено двосторонній позитивний зв'язок між альтруїстичною спрямованістю та психологічним благополуччям, а також обґрунтовано позитивний вплив альтруїстично спрямованої поведінки не лише на бенефіціара, тобто особу, яка отримує допомогу, але і на самого альтруїста та спостерігачів прояву альтруїзму.

Другий розділ дисертації включає основні етапи дослідження та методики, які використовувались на кожному із етапів. Детально описано кожен із методик дослідження та обґрунтовано доцільність її використання.

Наведено результати констатувального етапу дослідження, які свідчать про те, що середній рівень альтруїзму має найбільш виражені зв'язки з більшістю особистісних властивостей, які відображають морально-духовний розвиток особистості та менш виражений взаємозв'язок з цінностями та якостями, які можуть негативно впливати на чистоту мотиву альтруїстичного вчинку. Суттєвим результатом цього розділу є визначення психологічного портрету альтруїстично спрямованої особистості, який було визначено завдяки комплексному аналізу різних рівнів альтруїзму, встановленню й обґрунтуванню оптимального рівня розвитку альтруїстичної спрямованості.

У третьому розділі представлено результати формувального етапу дослідження, під час якого була розроблена та впроваджена комплексна програма психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості, в основу якої лягла парадигма особистісного розвитку та яка була спрямована на активацію і розвиток основних психологічних ресурсів, які забезпечують оптимальний рівень розвитку альтруїстичної спрямованості, позитивне функціонування особистості та реалізацію її життєвого потенціалу. Запропонована програма містить дванадцять занять, шість з яких відносяться до теоретичного блоку та шість до практичного блоку, останній з яких представлено як особистісно-орієнтований тренінг, в основу якого було закладено розуміння, що особистості із розвиненою альтруїстичною спрямованістю притаманна система духовно-моральних цінностей та позитивних якостей, що детермінують поведінку людини й виявляються у всіх проявах її життєдіяльності. Загалом результати засвідчують достатню ефективність розробленої тренінгової програми та доцільність її подальшого застосування для актуалізації та розвитку загальнолюдських та особистісних цінностей, які відіграють значущу роль у ставленні особистості до самої себе та до інших людей, розвитку позитивних взаємостосунків з оточуючими.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами.

До основних положень наукової новизни можна віднести те, що в роботі вперше альтруїстичну спрямованість було розглянуто як інтрапсихічне утворення; емпірично досліджено психологічні чинники та визначено предиктори розвитку альтруїстичної спрямованості особистості; науково доведено, що розвиток альтруїстичної спрямованості залежить від актуалізації внутрішніх ресурсів особистості, їх розвитку та вдосконалення, що сприяє самоактуалізації, досягненню самореалізації та психологічному благополуччю особистості. Окрім цього, визначено портрет особистості з оптимальним рівнем розвитку альтруїстичної спрямованості. Дисертантка розробила та апробувала комплексну програму психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості, в основу якої було закладено положення гуманістичної, аксіологічної психології та положення особистісно-орієнтованого підходу.

Значення отриманих дослідницьких результатів для науки і практики освітньої діяльності.

Дисертаційна робота відображає значні досягнення як у теоретичному, так і практичному аспектах. Особливо варто відзначити розроблену модель альтруїстичної спрямованості особистості, яка інтегрує соціально-психологічні потреби та домінуючі мотиви, що формуються у межах соціокультурного впливу мікро- й макросередовища. Цей процес ґрунтується на вихованні, навчанні, моральному та духовному збагаченні особистості, що сприяє усвідомленню її цінності у нерозривному зв'язку з важливістю оточуючих людей. Також розглядається модель альтруїстичної поведінки, яка репрезентує сукупність позитивних і стійких рис, що розвиваються через постійне самовдосконалення та особистісний розвиток.

Зміст теоретичних та практичних напрацювань може бути використаний в роботі практичними психологами, психотерапевтами, соціальними працівниками в освітньому процесі при розробці навчальних курсів з психологічного консультування, у професійній діяльності для профілактики негативних психологічних станів, форм особистісної деформації та

невизначеності, емоційного вигорання, деструктивного та стереотипного мислення, а також у науковій діяльності.

Повнота висвітлення основних наукових результатів у публікаціях.

Отримані результати дослідження висвітлено у 11 наукових працях: 3 статтях, надрукованих у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, 1 статті у науковому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз даних інших держав та 7 публікацій у збірниках тез та матеріалів всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота написана та оформлена відповідно до чинних нормативних вимог. Роботу перевірено системою «StrikePlagiarism» з використанням колекцій відкритих інтернет-джерел та баз даних Державної науково-технічної бібліотеки України. Результати перевірки констатують її самостійність та оригінальність. Напрацювання інших дослідників містять належно оформлені посилання.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом, позитивно оцінюючи проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, необхідно вказати на деякі дискусійні положення та зауваження, пропозиції щодо роботи:

1. У першому розділі дисертаційної роботи розкрито теоретико-методологічні основи дослідження психологічних чинників розвитку альтруїстичної спрямованості особистості, визначено структурні компоненти альтруїстичної спрямованості та психологічні чинники її розвитку, серед яких: компоненти потребово-мотиваційної сфери, особистісна автономія, прагнення до самоактуалізації, ціннісні орієнтації, самоприйняття, емпатія, цілі в житті та особистісні якості. Однак, на наш погляд, в представленій роботі не вистачає визначення структури альтруїстичної спрямованості особистості, до якої варто було б віднести конгитивний, афіліативний, поведінковий, ціннісно-мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти. Аналіз цих

компонентів дозволив би підійти до вирішення проблеми вивчення психологічних чинників розвитку альтруїстичної спрямованості особистості більш професійно з наукової точки зору.

2. У дисертаційній роботі отримано досить вагомий емпіричний матеріал стосовно досліджуваної проблеми, ретельно досліджено визначені психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості. Проте, на наш погляд, не вистачає визначення зв'язку психологічних чинників, які сприяють розвитку альтруїстичної спрямованості з чинниками мікро- та макросередовища особистості, які також здійснюють вплив на розвиток та формування внутрішнього світу особистості, її світогляду, системи моральних цінностей та особистісних якостей, тобто безпосередньо тих чинників, які впливають на формування та розвиток альтруїстичної спрямованості особистості.

3. У третьому розділі дисертації запропоновано комплексну програму сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості особистості, практичний блок якої представлено у вигляді собістісно-орієнтованого тренінгу, спрямованого на розвиток самоусвідомленості та особистісних ресурсів альтруїстичної спрямованості завдяки методу позитивної психотерапії та її принципам. Враховуючи цей факт, на наш погляд, доцільно було б при розробці тренінгової програми зробити акцент на моделі балансу, балансу в чотирьох сферах життєдіяльності, адже відповідно до методу позитивної психотерапії, недостатня увага або розвиток однієї з цих сфер призводить до дисгармонії, що проявляється у вигляді конфліктів, дискомфорту та різних захворювань, а у запропонованій тренінговій програмі більшою мірою увага спрямована на розвиток сфери контактів та сфери майбутнього.

Вищевказані зауваження та побажання ніяким чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лагун Марії Володимирівни, оскільки дана робота є завершеним та актуальним дослідженням для сучасної гуманістичної психології, відзначається науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, а отриманні результати є обґрунтованими та достовірними.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії.

Враховуючи актуальність дисертаційного дослідження, новизну, важливість отриманих дисертанткою наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати, що робота Лагун Марії Володимирівни «Психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості», написана на високому науково-теоретичному рівні, повністю відповідає спеціальності 053 – «Психологія» галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р., № 44, вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а також напрямку досліджень освітньо-наукової програми досліджень Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України із спеціальності – 053 «Психологія». Виходячи із вищезазначеного, вважаю, що Лагун Марія Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю – 053 «Психологія» галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри загальної та соціальної
психології Навчально-наукового інституту
управління, психології та безпеки
Львівського державного
університету внутрішніх справ

Зоряна КОВАЛЬЧУК

